

Драган Бабић

ЗАВЕРА ВЕЛИКА

Преглед продукције крајње приче у 2020. години

У тексту који је недавно објављен у римским новинама *Домани*, Габријеле Фронзо открива разлог зашто се данас у Италији не штампају збирке кратких прича. У питању је, наиме, једна сложена завера издавача, уредника и осталих упућених људи који чувају квалитетне приповедне рукописе за себе, љубоморно их крију од потенцијалних читалаца и закључавају их у подземне сефове у којима ти рукописи чекају прилику да неко од завереника ужива у њима. Овај текст је, јасно је, саркастично-ироничног карактера, али Фронзо на крају поентира идејом да свака теорија завере, ма колико фрапантно звучала, крије дозу истине, те да је његово излагање све само не смешна интрига са којом бисмо се шалили. Другим речима, иако је јасно да се рукописи кратких прича не крију од читалаца намерно, поставља се питање зашто се то ипак дешава и које су то силе које наводе кратку прозу на статус који има код већег дела публике.

Један од проблема са којима се сусрећу аутори кратких прича јесте одбијање издавача који сматрају да је мањак лукративности који прати ову форму заправо пресудна чињеница која одређује да ли ће конкретан приповедни рукопис стићи до читалаца или не. Јер, док је, с једне стране јасно да финансијски елемент усмерава шта ће се публиковати или не, такође је, с друге, недвосмислено тачно да читаоцима тај аспект

није онолико важан колико се мисли. Збирке кратких прича долазе до публике без обзира на своју (не)исплативост – било да се то дешава у књижарама или у библиотекама – и стога је одбијање њиховог штампања услед сумње у финансијску добит коју доносе једнако апсурдно као идеја да се негде испод италијанског тла налази сеф пун необјављених рукописа збирки прича. Због тога се, срећом, сваке године изнова и изнова појављују храбри издавачи и уредници који стају иза аутора кратких прича и заједно са њима одржавају виталност ове форме код нас, доказујући њену важност и трајање у нашој прозној традицији.

Премда изазовна и необична на сваком могућем нивоу, 2020. година донела је више вредних збирки кратких прича, пре свега оних које су написали Владислава Војновић (*Ейзодистии и јунаци*, Лагуна), Горан Скробоња (*Клойка и друге приче*, Лагуна), Васа Павковић (*Ехо Београда*, Академска књига), Срђан В. Тешин (*Лука каже*, Архипелаг), Маринко Арсић (*Пет дејшећивских прича и једна лойовска*, Културни центар Новог Сада), Зоран Ђирић (*Црни винил, бела шишина*, Службени гласник), Мира Поповић (*Проиштивање јеска*, Геоепоетика) и Павле Алексић (*Тамо је море*, Народна библиотека „Јован Поповић”, Кикинда), уз одређен број тематских антологија, избора и реиздања познатих кратких прича канонских аутора.

Но, који наслови су се посебно издвојили?

Након неколико година паузе, Давид Албахари се вратио краткој прози – као да је икада и могао да оде од ње! – и то са две нове збирке, *Лажне бајке* (Воока) и *Хоћемо још малих прича, још, још и још* (Књижевна општина Вршац). Прва од њих, написана у коауторству са Мирјаном Огњановић и обogaћена илустрацијама Славка Крунића, доноси тринаест полижанровских текстова који су представљени у познатој форми пронађеног рукописа из креативне радионице Итала Калвина и играју на граници савременог тренутка и историјског доба. Како није назначено који од двоје аутора пише које приче или које њихове делове, њихово приповедање се међусобно преплиће, допуњује и дозива, премда ће Албахаријевим читаоцима бити јасно који су формални поступци, ставови, тематски оквири, игре речи и специфични изрази потекли од њега. Аутори свесно наступају из позиције непозданих приповедача који не само да истичу да не могу са сигурношћу да тврде шта се дешава са јунацима бајки откривеног рукописа, већ и признају да се у највећем броју случајева ни не може говорити о једном конкретном крају приповести које представљају. Ово је одлика како корпуса бајки, тако и, још више, корпуса кратке прозе, и они не испуњају своје бајке тек до одређене границе да би их потом препустили читаоцима на додатну допуну и разматрање, чиме долазе до специфичне

списатељско-читалачке споне која и јесте један од најузбудљивијих аспеката овог дела.

Слична веза јавља се и у збирци *Хоћемо још малих прича, још, још и још*, али је она овде још више изражена, првенствено због природе прича које су сабране у њој. Наиме, она спада у ред Албахаријевих сажетих прича и представља континуирани и алтернативни вид бављење кратком прозом у најкраћем облику. Ти редуковани облици текста настају одбацивањем свега што није неопходно за разумевање списатељске намере и тако неретко долази до тога да се поједине приче морају прочитати поново не би ли се проникло до што више слојева разумевања. Ове приче својом краткоћом и ефектношћу доводе до бржег разрешења и јачег катартичног учинка који се може постићи на најкраћем могућем простору. Овај део Албахаријевог рада није популаран или познат као његово бављење романом или класичним кратким причама, али пошто је та форма непрестано присутна још од краја седамдесетих – не само у наведеним збиркама, него и у већем броју његових осталих приповедних наслова – о њој се мора говорити као о једном од кључних аспеката његовог стваралаштва. Уз одређен број већ објављених прича, ова збирка садржи и двадесетак нових прича, чиме се стиже до импозантног броја текстова који, с једне стране, представљају ауторов критички поглед на свет, трагичне догађаје који га чине и апсурдно-гротескне исечке свакодневице, али и, с друге, доказ колико се може постићи у тек неколико речи или реченица. Неке од тих прича алудирају на теме које је Албахари раније обрађивао у својим романима и причама, док друге творе један засебан корпус сажетих прича које већ деценијама читаоцима доносе јединствено уживање у прозним записима на граници афоризма, коана и поезије.

Збирка Љиљане Д. Ђук *Неки дрући* (Партизанска књига) намеће се у корпусу првих приповедних књига у протеклим годинама не само чињеницом да није објављена на конкурсима за публикавање, већ и по атмосфери прича на којима ауторка инсистира. Девет текстова које сабира ова збирка су у међусобном односу дозивања и аутореференцијалности понајвише због једног очигледног и неизбежног стања очаја и апатије које избија из сваке појединачне приче, из (безмало) сваког појединачног јунака, и из сваке појединачне ситуације. Радило се о младима који су на почетку својих двадесетих или пак о старијим ликовима са одређеним животним искуством акумулираним иза себе, то стање очаја манифестује се у њиховим мислима, поступцима, односима у које ступају са људима из своје средине и везама које формирају са непознатима. Премда би било једноставније то стање описати као последицу ратно-транзиционог периода који већ три деценије траје на овим просторима, ствари нису увек толико једноставне у овој

прози. Наиме, чак и из јунака који се на први поглед чине као заокружени и испуњени на приватном и пословном плану, као и из оних који напуштају домовину у потрази за срећнијим животом, избија очај који није само у вези са њиховим материјалним стањем или посматрањем света из перспективе финансијског губитка, већ је тај очај заснован на њиховом осећању стварности и помирености са чињеницом да се ништа добро не може десити на дугорочном плану. Сва тренутна задовољства и свака прилика у којој се то перманентно стање очаја привидно заборавља води ка још већој катастрофи у којој животи јунака одлазе више корака уназад и враћају се на стање које је још негативније од онога у којем их читаоци затичу на почецима наратива који се отварају у *in medias res* маниру. Уместо да их тера напред, Ђук своје јунаке наводи на непрестано и вишеструко регресирање на неколико различитих нивоа, чиме доказује способност за изневеравање читалачких очекивања и вођење приче у неочекиваном смеру, што се намеће као нарочито важан фактор ове збирке када се зна да је у питању ауторкино прво дело. Тематски гледано, део прича се мање или више усмерава на свакодневицу радника из корпоративних окружења, односно професионалаца младог и средњег доба који цео свој живот посвећују покушајима да дођу до унапређења и стекну бољу позицију у компанији за коју раде. Тај живот – или „живот”, како бисмо га могли описати, знајући коју количину времена, труда и енергије ти појединци посвећују свом путу ка професионалном успеху – махом је ограничен и креће се између, с једне стране, потреба послодавца и пословних задатака који се морају извршити у најкраћем могућем року или, ако је могуће, одмах, те, с друге, ретких момената одмора, опуштања или олакшања који долазе након напорног радног дана или током годишњег одмора. Но, потреба да се постигне успех унутар компаније толико је велика и оптерећујућа да немали број ликова занемарује све остало што се дешава у њиховој стварности и посвећени су једино томе да што више профитирају у што краћем року. Због тога долази до несугласица са њиховом околином, али и до раслојавања унутар њих самих, чиме се доказује погубан утицај корпоративног начина живота који се у данашњем капиталистичком друштву сервира као уобичајен и општеприхваћен. Услед немогућности да се остваре на приватном плану и формирају као личности ван граница професије, ови јунаци су празни, суштински не постоје ван домета компанија за које раде, и траже необична разрешења да би испунили свој раније поменути очај. Било да манифестују моменте беса и насиља, долазе до разних сексуалних спознаја и еротских фантазија којима надомешћују оно што им недостаје у животу, препуштају се свету маште у којем могу да се остваре више него у стварности, или пак долазе под утицај других

ауторитета и (пара)институционализованих третмана, ауторкини јунаци манифестују девијантно понашање које се у одређеном смислу понавља из приче у приче и постаје све мање шокантно, а све више у складу са општом атмосфером и светом збирке. Наравно, сви ти поступци појачавају основну критичку црту прича и граде пут ка јединственом читалачком утиску који напоследку остаје потпуно фокусиран на тешку свакодневицу модерних јапија и неснађених индивидуа које дефинишу свој идентитет искључиво послом којим се тренутно баве.

На плану антологијских и панорамских избора истакла су се два – *Зов даљине: панорама савремених Прича о путовању Љубице Арсић и Дејана Михаиловића (Лагуна) и Пре времена чуда: приче инспирисане Пекићем Вулета Журића (Лагуна)*. Јасно је да њихови приређивачи наступају из два угла, тематски се усмеравајући на два потпуно различита правца, те прва сабира приче које говоре о путовањима и њиховим (не)могућностима у савременом тренутку, друга је инспирисана деведесетом годишњицом рођења Борислава Пекића, и стога се највише ослања на његов живот и дело. За разлику од класичних примера путописног жанра, прилози прве панораме истичу свој прозни карактер, а њихови аутори, свесни да се позиција путописа у савременој продукцији не може мерити са оном коју ужива проза, одлазе у фикцију више но што је то очекивано у текстовима тог карактера. Међутим, мешајући путописно и прозно, неколицина њих ствара на међи ова два жанра, приближавајући се путописима које су писали Милош Црњански, Станислав Краков, Растко Петровић или Исидора Секулић. Кренувши од конкретног путовања или путовања као идеје, сећања, неостварене жеље и идеала, они одлазе ван граница које им намећу њихово време и простор, и воде читаоце у места за које неки од њих никада нису ни чули. У томе и јесте, напоследку, једна од чари путописне прозе, а имагинативне могућности те форме омогућавају неким од овде сабраних писаца да напишу текстове у рангу најквалитетнијих сегмената свог опуса. *Зов даљине* отвара, помало неубичајено, старији запис Петера Хандкеа из књиге *Још једанпут за Тукидида* у преводу Жарка Радаковића, након чега следе прилози домаћих аутора који доказују не само инспиративност основног оквира панораме, већ и умешност приређивача да на истом месту саберу ауторе различитих генерација, те поетичких, тематских и жанровских оквира. Тако читаоци могу да увиде однос према путовањима старије и средње генерације писаца (Радослав Петковић, Љиљана Ђурђић, Јовица Аћин, Милисав Савић, Васа Павковић и поменути Радаковић, те Јелена Ленголд, Горан Петровић, Гордана Ђирјанић, Александар Гаталица, Мирјана Митровић, Вуле Журић, Александра Ђуричић и Даница Вукићевић), као и оних који књижевности приступају из ракурса филм-

ске уметности (Душан Ковачевић и Горан Марковић). И док је евидентан мањак младог нараштаја – најмлађи аутор је Владимир Кеџмановић! – приређивачи су се потрудили да уврсте и прилоге писаца који имају готово безрезервну подршку читалаца и критике, као и искуство писања прозе са елементима путописа (Угљеша Шајтинац и Срђан Ваљаревић, који су у причи „Мој Ал-Магриб” из збирке *Жена из Хуареза*, односно у роману *Комо*, на више начина досегли врхунце свог прозног рада), чиме надомешћују тај пропуст. У питању је, дакле, готово најшири могући приступ овој теми и одабир различитих аутора који о њој могу да пишу на другачије начине међу којима се ипак могу повући паралеле, како на плану приступа теми путовања, тако и на основу сећања на одређена путовања из прошлости и њихове импликације на садашњост. Међу најуспелијим причама панораме *Зов даљине* издвајају се оне које потписују Шајтинац, Радаковић, Журић и Ваљаревић, а свака од њих може се довести у снажну везу са одређеним аспектима њиховог досадашњег опуса, чиме се још једном потврђује њихова позиција и важност у нашој савременој продукцији.

Што се тиче панораме *Пре времена чуда*, она није тек збир хвалоспева у славу Пекићу, већ је и, најконкретније могуће, коментар нашег живота данас. Свесни глобалне здравствене ситуације и чињенице да живимо у стању константног страха и ванредног стања, део овде заступљених аутора повезује вероватно најпознатије Пекићево дело, роман *Беснило*, са данашњом борбом против коронавируса. Реконтекстуализујући његов поглед на свет кроз призму вируса који се великом брзином шири са лондонског аеродрома Хитроу, и доводећи га у нашу стварност, они говоре о овом вирусу из позиције сведока и хроничара једног одређеног тренутка и ситуације. Такође, алузије на актуелну ситуацију појављују се и у причама неколицине других писаца, доказујући не само чињеницу да је стварност чуднија од фикције, већ и потребу да се непознанице те стварности анализирају у познатом окружењу књижевних дела. Пекић је, као изразито разноврстан и плодан писац, у свом опусу оставио велики број дела различитих жанрова, поетичких оквира и тематско-мотивских равни, и стога не чуди што роман *Беснило*, упркос актуелности која га прати протеклих месеци, није једини извор инспирације. Од наслова као што су *Време чуда* и *Како ујокојити вампира*, преко *Злашног руна, 1999* и *Атлантиске*, све до његове кореспонденције, дневничких, мемоарских, есејистичких, политичких и других текстова – све је то сабрано у збирци *Пре времена чуда*, као документ Пекићеве присутности и популарности која не јењава. Међутим, шта ове приче значе за ауторе који их потписују? С једне стране, Журић позива етаблиране ауторе као што су Филип Давид, Љубица Арсић, Јовица Аћин и Михајло Пантић – чија прича и

даје наслов панорами – чије је умеће писања (кратке) прозе потврђено и који су се у својим досадашњим опусима на овај или онај начин сусрели са Пекићем, његовим темама или идејама. (У случају Албахарија, та веза је још ближа, интензивнија и личнија, због чега је његов запис о времену које је провео са Пекићем емотиван, док он размишља о неким будућим делима и отвара ово издање). Те приче се могу читати заједно са неким од њихових ранијих текстова, чиме они добијају нову позицију, контекст или слој значења. С друге стране, уврштени су и писци средње, младе и млађе генерације, попут Милоша К. Илића, Ђорђа Бајића, Дарка Тушевљаковића, Ота Олтвањија и Филипа Чоловића, који ће, премда иза себе већ имају запажене наслове и вредне награде, своја најбоља дела тек написати у годинама које су пред нама. Стога ове приче могу послужити као нуклеуси неких наредних романа или збирки кратких прича, чиме ће симболички карактер Пекићевих идеја и идеала наставити да живи и међу наредним генерацијама писаца и читалаца, што, напослетку, и јесте једна од највреднијих одлика избора *Пре времена чуда*.

***

Са једном невероватном и неочекиваном годином иза себе, читаоци кратке прозе ипак могу да буду задовољни продукцијом из 2020. Слично продукцијама из претходних година, и она представља спој неафирмисаних аутора и оних који чувају углед и присутност кратке приче већ деценијама, те ће свакоме бити лако да пронађе индивидуални угао посматрања прошлогодишњих збирки кратких прича. Било да се одлуче за признате краткопричаше или непознате ствараоце, појединачне збирке или панорамска издања, наши читаоци ће свакако схватити у коликој су предности у односу на оне из Италије, жртве велике завере против савремене кратке прозе и аутора који је упорно форсирају.